

**ІМАГОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГОЛОДОМОРУ
В РОМАНІ Й. ВІНКЛЕРА «ВИВЕЗЕНА: НЕТОЧКА ІЛЛЯШЕНКО РОЗПОВІДАЄ
ПРО СВОЄ УКРАЇНСЬКЕ ДИТИНСТВО»**

**IMAGOLOGICAL REPRESENTATION OF THE HOLODOMOR IN J. WINKLER'S
NOVEL «DEPORTED: NETOCHKA ILYASHENKO TELLS ABOUT HER
UKRAINIAN CHILDHOOD»**

Горбач Н.В.,

orcid.org/0000-0001-7743-9845

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент, завідувач кафедри української літератури

Запорізького національного університету

У статті проаналізовано художню репрезентацію Голодомору в романі австрійського письменника Й. Вінклера «Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство». Вихідною є теза про те, що зарубіжна література, конструюючи образ України, тяжіє до осмислення її історичного минулого, передусім його травматичних вимірів, що визначає специфіку рецепції українського досвіду в глобальному культурному просторі. Окреслено, що роман Й. Вінклера займає особливе місце серед творів, у яких тема Голодомору входить у поле художнього осмислення, оскільки поєднує документальну основу зі свідомою авторською установкою на мінімальне втручання в оповідь головної героїні. Така стратегія зумовлює специфічну форму тексту, що перебуває на межі біографії та художнього роману, і визначає характер репрезентації травматичного досвіду як безпосереднього свідчення. Доведено, що мотив голоду в творі виконує функцію наскрізного екзистенційного маркера, який структурує оповідь і поєднує різні етапи життя героїні – дитинство в умовах Голодомору та подальший досвід підневільної праці. Голод постає як штучно сконструйований інструмент тоталітарного насильства, що спрямований на підкорення людини, руйнування її соціальних зв'язків і позбавлення базових умов існування. Він набуває значення не лише історичного факту, а універсального коду несвободи. Проаналізовано, як репрезентація Голодомору здійснюється через тілесно марковані образи, які передають граничність пережитого досвіду. Тіло героїні виступає носієм пам'яті, у якому закарбовується травма, що не зникає з часом, а продовжує визначати її сприйняття реальності та емоційні реакції. Пам'ять у романі постає як нелінійний процес, що актуалізується через повторюваність мотивів, фрагментарність і зміщення часових планів. Встановлено, що художня стратегія Й. Вінклера спрямована не на реконструкцію історичної події як такої, а на осмислення її антропологічних наслідків. У результаті індивідуальна історія Неточки Ілляшенко набуває значення колективного свідчення, а роман функціонує як форма репрезентації історичної травми, формує імагологічний образ України як простору граничного досвіду.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, імагологія, Голодомор, мотив голоду, екзистенційний маркер, пам'ять, травма, тоталітаризм.

The article analyses the artistic representation of the Holodomor in the novel by the Austrian writer J. Winkler «Deported: Netochka Ilyashenko Tells about Her Ukrainian Childhood». The starting point is the thesis that foreign literature, constructing the image of Ukraine, tends to comprehend its historical past, primarily its traumatic dimensions, which determines the specifics of the reception of the Ukrainian experience in the global cultural space. It is outlined that J. Winkler's novel occupies a special place among the works in which the theme of the Holodomor enters the field of artistic interpretation, since it combines a documentary basis with a conscious author's attitude to minimal intervention in the main character's narrative. Such a strategy determines the specific form of the text, which is on the border between biography and fiction novel, and determines the nature of the representation of traumatic experience as direct testimony. It is proven that the motif of hunger in the work performs the function of a cross-cutting existential marker that structures the narrative and connects different stages of the heroine's life – childhood in the conditions of the Holodomor and the subsequent experience of forced labor. Hunger appears as an artificially constructed instrument of totalitarian violence aimed at subjugating a person, destroying their social ties and depriving them of basic conditions of existence. It acquires the meaning of not only a historical fact, but also a universal code of unfreedom. It is analysed how the representation of the Holodomor is carried out through bodily marked images that convey the limitlessness of the real experience. The heroine's body acts as a memory carrier in which the trauma is imprinted, which does not disappear over time, but continues to determine her perception of reality and emotional reactions. Memory in the novel appears as a nonlinear process that is actualised through the repetition of motifs, fragmentation and displacement of time plans. It is established that J. Winkler's artistic strategy is aimed not at the reconstruction of the historical event as such, but at understanding its anthropological consequences. As a result, the individual story of Netochka Ilyashenko acquires the meaning of collective testimony, and the novel functions as a form of representation of historical trauma, forming an imagological image of Ukraine as a space of limitless experience.

Key words: intercultural communication, imagology, Holodomor, famine motif, existential marker, memory, trauma, totalitarianism.

Постановка проблеми. Художні твори, що репрезентують образи інших культур, є важливим інструментом міжкультурної комунікації. У цьому сенсі літературознавча імагологія дозволяє побачити, що будь-який образ країни в літературі не є фіксованим чи об'єктивним: він формується на перетині авторського досвіду, культурних стереотипів, очікувань читацької аудиторії. Відтак художній текст не просто «показує» іншу культуру, а створює її версію, яка функціонує в уяві читача як певна ментальна модель. Художні тексти набувають квазідокументального статусу, моделюючи «візію інших країн і народів як із погляду об'єктивної обумовленості – історичних, політичних, соціальних обставин, традиційних уявлень – культури, фольклору, релігії, міфології, так і через посередництво суб'єктивних чинників – авторських вражень, переживань тощо» [2, с. 309]. Сформовані ними уявлення про ту чи ту країну часто значно ефективніші, ніж суто фактографічні описи. Саме тому література виконує функцію своєрідної культурної дипломатії, впливаючи на образ країни в глобальному просторі без прямого інституційного втручання.

Звернення зарубіжної літератури до образу України демонструє виразну тенденцію: у процесі його імагологічного конструювання автори часто апелюють до подій минулого («Королівське дзеркало» В. Генріксен, «Спадок» та «Гра» А. Шевченко, «Що сказано» А. Мельничука ін.), бо історія є найбільш «перекладним» матеріалом для іншої культури. Більш того, образ України дедалі частіше постає крізь оптику історичної травми, бо письменники нерідко віддають перевагу саме тим історичним періодам, які пов'язані з граничними випробуваннями: революціями, війнами, тоталітарними режимами, репресіями, депортаціями («Проїздом у Києві» М. Тірі, «Квіти п'їтьми» А. Апельфельд, «Подорож» І. Фінк, «Все ясно» Д. С. Фоер, «Омріяний край» Л. Хайд, «Мабуть Естер» К. Петровська, «Хлопчик узимку» («A Boy in Winter»¹) Р. Зайферт, «Вона була з Маріуполя» Н. Водін, «Викрадене дитя» й «Ми робили бомби для Гітлера» М. Форчук Скрипук, «Лист в Україну» В. Міттіх та ін.). У такій перспективі Україна постає не просто як географічний чи культурний простір, а як місце, де історія набуває екстремальних форм, а людський досвід загострюється до межі виживання. Ця оптика, з одного боку, дозволяє актуалізувати важливі сторінки минулого, з іншого – створює ризик редукції складної культурної реальності до

набору кризових наративів, що потребує критичного прочитання. Водночас така тенденція зумовлена як специфікою українського історичного досвіду, позначеного численними катастрофами, так і механізмами культурного сприйняття, за якими саме драматичні сюжети стають найбільш «видимими» та зрозумілими для зовнішнього читача.

Дедалі частіше одним із маркерів української історичної пам'яті у поле уваги зарубіжних авторів входить тема Голодомору. Фоновим травматичним досвідом вона представлена в романах «Коротка історія тракторів по-українськи» М. Левицької, «Посол мертвих» А. Мельничука, «Солодкий сніг» («Sweet Snow») О. Мотиля. Історії врятованих від голодної смерті інтерпретовані італійським художником Ігортом (Ігором Тувері) у формі коміксу «Українські зошити (спогади про радянські часи)» («Quaderni ucraïni: memorie dai tempi dell'URSS»). До цієї групи творів належить і роман австрійського письменника Йозефа Вінклера «Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство» (1983), перекладений українською мовою 2012 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри помітні зрушення упродовж останніх трьох десятиліть у розвитку імагології як галузі літературознавства, що досліджує образи інших культур (праці Ю. Барабаша, В. Будного, Р. Голика, Н. Горбач, Г. Грабовича, О. Демчук, Т. Денисової, Н. Кіор, Д. Наливайка, А. Малиновського, О. Пахльовської, І. Приліпко, Д. Чика та ін.²), роман Й. Вінклера «Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство» об'єктом такого вивчення не був, що й зумовило наше звертання до нього.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження специфіки художньої репрезентації Голодомору в романі Й. Вінклера «Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство», зокрема осмислення мотиву голоду як екзистенційного маркера – семантично навантаженого елементу художнього тексту, що структурує індивідуальний досвід героїні, репрезентує Голодомор як форму тоталітарного насильства та визначає способи функціонування пам'яті, тілесності й ідентичності особи в умовах підневільного існування.

Виклад основного матеріалу. Й. Вінклер народився 1953 року в Камерінгу поблизу міста Патерніона (регіон Каринтія, Австрія) та фор-

¹ Іншомовна назва подається для творів, які на момент написання статті не були перекладені українською мовою

² Детальніше про здобутки вітчизняної літературної імагології див.: Горбач Н. Свій, Чужий, Інший – межі чутливості в прозі про Шоа. С. 71.

мувався як особистість в умовах сільського середовища на батьківській фермі. Соціально-психологічний контекст його дитинства визначався напруженими родинними взаєминами: емоційною відчуженістю батька, мовчазною травмованістю матері через передчасну втрату братів та присутністю глухонімої наймички. Через це власний дім він означував як «безмовний світ», що зумовило раннє усвідомлення мови як ключового інструменту самовираження. А брак доступу до книжок сприяв усвідомленню інтелектуальної й культурної нерівності між різними соціальними групами, що актуалізувало для Й. Вінклера книжку й мову як форму подолання обмежень.

Літературне визнання письменникові приніс роман «Людина» («Menschenkind»), 1979, удостоєний премії Інґеборґ Бахман, що разом із творами «Акерман з Каринтії» («Der Ackermann aus Kärnten»), 1980, та «Рідна мова» («Muttersprache»), 1982, утворює трилогію «Дика Каринтія» («Das wilde Kärnten»). У подальшому творчість автора неодноразово відзначалася, зокрема, преміями Альфреда Дьобліна (2001), Георга Бюхнера (2008), Франца Кафки (2024) тощо. Доробок Й. Вінклера тематично зосереджений на проблематиці смерті, тілесності та гомосексуальності, критиці патріархально-католицької моделі світу, а поетикально виразно маркований автобіографічним досвідом і співвідноситься з німецькомовною та світовою літературною традицією, що актуалізує мотиви ізоляції та екзистенційної межовості. Підтвердженням цьому є і аналізований нами твір.

Переїзд письменника 1981 року на ферму в Каринтії, після тривалого перебування у Відні, був зумовлений потребою завершити роман «Рідна мова» («Muttersprache»). Оселившись у родині депортованої гітлерівськими окупантами у березні 1943 року українки Валентини Нідерштарцер (Неточки Василівни Ілляшенко), він упродовж року слухає історією її життя. «Я познайомився з Неточкою Василівною Ілляшенко випадково на початку 1980-х у селі, де писав третій роман, – згадував письменник. – Власне, зустріти її міг деінде. Мені тоді було приблизно 28 років, і раніше нічого про її світ не знав. Однак одразу зрозумів, що її історія жажлива, сповнена важких переживань. Коли такі люди йдуть із життя, їхні історії губляться. Почуте потрібно було зафіксувати, записати, втримати, щоб не втратити. Я такого ніколи не робив, ні доти, ні опісля. «Вивезена» – це моя четверта книжка, і з-поміж написаних мною 20 творів вона має особне місце» [5].

Автор не втручається в розповідь своєї героїні, він фіксує «історію української підневільної робітниці Неточки Ілляшенко з абсолютною безпристрасною об'єктивністю» [6]. Структурно текст, що стоїть на межі документальної біографії та художнього роману, поділений на преамбулу – вступ із саморефлексією автора, і основну частину – розповідь Неточки. Вона розповідала про матір, яка відчайдушно боролася за виживання родини, про своє дитинство, затьмарене колективізацією та Голодомором, у селі Добенка на Черкащині, що згодом опинилося під водами Кременчуцького водосховища. Також Неточка згадувала примусове вивезення з України до Каринтії на роботу та перший рік життя на гірській фермі. «Я не знався на цьому матеріалі, навіть не уявляв, що це таке, – зазначав автор. – І хотів передати історію так, як Неточка її прожила і як переказала. Волів подати так, щоб вона читала цю книжку і, прочитавши, сказала, що це її історія. Проте не хотів, щоб це частково стало моєю історією. Тому літературної обробки з мого боку немає. І тому я обрав форму хроніки. Перші 60 сторінок описую, як я жив у тому селі, слухав цю історію. Наступні 200 сторінок – це її хронологічна оповідь. Масштабом була саме ця автентичність. Я був лише рукою, що писала. Щодо стилю, письма, звісно, це мій роман. Але історія її, і я не хотів її якось сфальшувати» [5].

Мотив голоду в романі Й. Вінклера виконує функцію наскрізного екзистенційного маркера, який поєднує український і вигнанський етапи життя героїні, водночас увиразнюючи її підневільне становище. Голод у дитинстві Неточки – це передусім історичний досвід Голодомору, штучну природу якого вона цілком усвідомлює: «Проводячи колективізацію, колгоспне керівництво забирало в людей зерно й тоннами скидало в Дніпро. Вони штучно створили голод, щоб люди пішли робити в колгосп, аби не померти з голоду, бо за цілоденну працю вони отримували на колективній кухні хліб і юшку, і більш нічого» [1, с. 74]. Від того моменту, як батько Неточки виходить із колгоспу й згодом втікає з села, родина Ілляшків стає об'єктом усіляких можливих утисків: «Колгоспне керівництво мішками вигребло в нас збіжжя з горища, вони нічого нам не залишили. Я добре пам'ятаю, як мати піднімалася на горище й від голоду збирала зернинки, що позападали у тріщинки в глиняній долівці» [1, с. 75]. Але цього представникам сільської влади видалося замало, тому вони викидають матір із двома дітьми з хати, забороняючи односельцям прихистити їх у себе: «Так, дітки,

тепер нам треба буде вмирати, тепер вони в нас хату забрали, тепер хоч вмирай з голоду», – згадує її слова головна героїня [1, с. 78]. Жінці з доньками навіть не дозволяли рибалити чи збирати ягоди або зілля: «коли матір заставляли на річці, її проганяли, а рибу забирали» [1, с. 80]; «наглядачі весь час стежили, щоб ми не знайшли собі нічого попоїсти, вони хотіли, щоб ми повмирали з голоду, щоб нужда нас загрязла, бо мої батько і мати їм не корилися» [1, с. 84]; «нам не дозволяли навіть вкосити трави, не кажучи вже про кілька молочних початків кукурудзи чи ще чогось... Вони нам нічогосінько не дозволяли... навіть найменшої крихти хліба, вони хотіли, щоб ми зійшли на пси, щоб повмирали з голоду» [1, с. 110–111] тощо.

Як можемо переконатися з наведених цитат, голод у романі стає не лише історичним фактом чи соціальною обставиною, що визначала буття українських селян у добу сталінського терору, а й елементом, який структурує досвід дитинства героїні та формує її подальшу ідентичність. Голод у Й. Вінклера виступає маркером несвободи, адже він репрезентує не природну нестачу, а свідомо створений інструмент підкорення. Відсутність їжі стає знаком тотального контролю над тілом і життєвим простором селян; через це голод символізує позбавлення базових прав – на існування, на історичну тяглість. У цьому сенсі письменник розуміє голод як інструмент колоніального і тоталітарного насильства, котрий зводить людину до життя, позбавленого соціальних і духовних опор.

У наративі Неточки голод функціонує як ознака граничного фізичного стану, у якому людина постає в найуразливішому вигляді: «в мене почалася дизентерія... Я, повністю виснажена й слабка, лежала в затінку під дубом і виглядала матір. На мене вже напали мухи, вони роїлися навколо і присмоктувалися до мене. Пряма кишка, що вилізла мені з заду, була аж обліплена мухами. Повз мене проходили люди й казали: Помре, бідна, помре» [1, с. 86].

Неодноразові свідчення головної героїні про канібалізм під час Голодомору доводять, що людина перед загрозою голодної смерті позбавляється не лише всіх надлишкових соціальних ролей, а навіть таких основоположних, як батьківство: «В Добенці говорили, що ці селяни з шаленого голоду вбили та з'їли власну дитину. Іноді мені здавалося, що я чую, як ця горбата дівчина, сестра з'їденої дитини, шкребеться в сні. Либонь, вона шукала щось їстівне... А батьки повмирали, дарма що з'їли своє дитя» [1, с. 89].

Але Й. Вінклера цікавить не стільки документальний аспект Голодомору як масового злочину,

а те, як голод вписується в людську пам'ять, як він змінює відчуття світу, тіла та власного «я». Для нього це не історична реконструкція, а художнє осмислення сили людського духу, пам'ятник тим, хто вижив, але не мав часу на рефлексію чи освіту, що могла б формувати глибше усвідомлення. Спогади Неточки постають як динамічний, багатосаровий процес, що редагується часом і нарацією, а читач отримує можливість сприймати їх у поєднанні з власними знаннями та досвідом. Через повторювані описи виснаженого дитячого тіла, розірваної щоденності, розпаду родинних зв'язків та всепроникного страху роман демонструє, що голод є досвідом, який не минає, а закарбовується в особистості як «ядро» її пам'яті. Такий досвід не підлягає подоланню: він продовжує визначати поведінку, реакції та способи емоційного життя людини навіть у вигнанні.

Коли Неточку примусово вивозять, мотив голоду повторюється. Голод, за словами Г. Грінченко, є невіддільним складником остарбайтерського досвіду і часто тематичним пріоритетом у їхніх спогадах (див.: Грінченко 2007). У романі він функціонує як універсальна метафора несвободи, як символ зруйнованого світу, у якому тіло стає заручником політичних рішень і системного насильства: «У Добенці я часто недоїдала й голодувала, тому тут я не дуже страждала від голоду, на відміну від інших полонянок і бранців. Власне, я більше ніколи не переживала справжнього голоду, бо звикла їсти мало, а то й зовсім не їсти» [1, с. 148]. Чотирнадцятилітньою, потрапивши в дім австрійських селян (в «чорну хату», яка була без димаря і тому мала закурени стіни), вона боїться бути з'їденою («з часів Голодомору в Україні я чула, що голодні люди ловили дівчат і хлопців, смажили їх і їли» [1, с. 151], «зсередини будинок виглядав ...наче пекло. Від такої картин моя фантазія так розгулялася, що я зрештою вирішила, що мене тут засмажать» [1, с. 164]). І лише отримавши чашку чаю та шматок хліба з маслом, переконується у відсутності злих намірів щодо себе. Через цю повторювану тему Й. Вінклер показує, що тіло героїні зберігає пам'ять травми – голод стає її «мовою» пам'яті, свідченням підневільного існування, у якому виживання замінювало життя.

У романі голод постає як екзистенційна межа, на якій стираються звичні координати часу та простору. Для дитини, що переживає постійний брак їжі, світ звужується до первинних тілесних відчуттів, а майбутнє набуває примарності. Такий розпад часової перспективи робить голод не просто подією минулого, а постійним супутником

життя Неточки, який визначає її ставлення до дому, родини, праці, і навіть до самої себе. Цей вимір голоду стає ключем до розуміння того, чому пам'ять героїні зберігає не лише факти, а й психологічні інтонації дитячого виживання, що продовжують формувати її у дорослому віці.

Висновки. Отже, аналіз роману Й. Вінклера «Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство» дає підстави стверджувати, що імагологічний образ України постає в ньому як простір граничного історичного досвіду, позначеного травмою Голодомору та тоталітарного насильства. У цьому контексті мотив голоду виконує не лише функцію історичного тла, а набуває значення ключового екзистенційного маркера, який визначає спосіб переживання реальності, формує тілесну пам'ять і впливає на

конструювання ідентичності героїні. Голод у творі репрезентовано як свідомо організований механізм підкорення, що трансформує базові умови людського існування, зводячи їх до боротьби за виживання та руйнуючи соціальні, етичні й родинні зв'язки. Водночас він постає як досвід, що не обмежується історичним минулим, а продовжує існувати в пам'яті та тілесності головної героїні, визначаючи її сприйняття світу навіть поза Україною. Особливістю художньої стратегії Й. Вінклера є максимальне збереження автентичності свідчення, що дозволяє поєднати документальний і літературний виміри тексту. Завдяки цьому роман функціонує не лише як індивідуальна історія, а як форма репрезентації колективної травми, в якій особистий досвід стає репрезентативним для ширшого історичного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінклер Й. Вивезена: Неточка Ілляшенко розповідає про своє українське дитинство : пер. з нім. Неля Ваховська. Київ : Критика, 2012. 189 с.
2. Горбач Н. Література як культурне картографування: візуалізація України. *XI Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht»*. München : Open Publishing LMU, 2021. № 11. С. 308–317.
3. Горбач Н. «Свій», «чужий», «інший» – межі чутливості в прозі про Шоа. *Голокост: художні виміри української прози: колективна монографія / за заг. ред. І. Павленко*. Дніпро : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2019. С. 70–95.
4. Грінченко Г. Усні свідчення колишніх оstarбайтерів: спроба аналізу. *Україна модерна*. 2007. № 11. С. 111–126.
5. Трегуб Г. Світ без прикрас. Йозеф Вінклер про сучасну австрійську літературу, українських оstarбайтерів і мовну віртуозність. URL: <https://surl.lt/wwbiol>
6. Weinzierl U. Josef Winkler. URL: <https://surl.lt/ofpnev>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026